

STRESZCZENIE

Książka *Serbów portret (nie tylko) własny. O sztuce obrazu w Serbii i jej kulturowych kontekstach* jest opowieścią o Serbach i Serbii: o historii, polityce, kulturze i sztuce od średniowiecznych zrębów państwowości po czasy najnowsze. Na podstawie wybranych dzieł i przedsięwzięć artystycznych – cerkiewnej ikonografii, grafiki religijnej, malarstwa akademickiego, plastyki ludowej, pomników, komiksów, performansów, emancypacyjnego haftu i miejskich murali – unaocznia, w jaki sposób kształtują się społeczne pamięć i wyobrażenia. Ukazuje, jak to, co ideologiczne i polityczne, rezonuje w obrazie i poprzez obraz. Pojemna i wieloznaczna kategoria portretu jest kluczem doboru materiału wizualnego, a tym samym scala zawarte w książce rozważania. Przede wszystkim jednak stanowi klucz do interpretacji twórczości artystycznej jako praktyki tożsamościowej służącej budowaniu odpowiedzi na pytania, kim i jacy jesteśmy.

Autorka przygląda się wizerunkom, wyobrażeniom, formom, motywom i stylom, by za ich pośrednictwem ustalić, na jakich zasadach różne, nierzadko konkurencyjne i ścierające się ze sobą koncepcje serbskości oddziaływały na kształt i kierunki rozwoju rodzimej kultury wizualnej. Pyta o sposoby widzenia świata i wybory estetyczne Serbów, poczynawszy od okresu dominacji wzorców bizantyjskich, poprzez okcydentalizację/europeizację twórczości plastycznej w XVIII i XIX wieku, awangardowy eksperyment artystyczno-ideologiczny okresu międzywojnia, po współczesne, współbieżne z globalnymi trendami formy oddziaływania za pomocą sztuki na przestrzeń publiczną. W książce dialogują ze sobą twórczość wieków dawnych, dzieła wyznaczające zwrot ku nowoczesności (m.in. Paji Jovanovicia, Rastka Petrovicia, Mileny Pavlović Barilli) oraz przedsięwzięcia artystyczne takich autorów współczesnych, jak Bogdan Bogdanović, Lazar Vujaklija, Marina Abramović, Tanja Ostojić, Aleksandrija Ajduković, Aleksandar Zograf, Andrej Josifoski Pijanista i inni. Dzięki takiemu podejściu, które w centrum uwagi lokuje wielowiekowy proces, a zarazem odkrywa połączenia i powinowactwa między tym, co przeszłe, i tym, co współczesne, sztuka obrazu w Serbii ma szansę objawić się Czytelnikowi jako przestrzeń dynamiczna, kreowana ruchliwością myśli i praktyki twórczej, otwarta na kulturową różnorodność, ale także intensywnie poszukująca własnej swoistości. Okazuje się zatem, że artystyczny przekaz wizualny jest ważnym dla serbskiej kultury medium wewnątrzspółnotowej komunikacji oraz historyczno-społecznej autorefleksji.

Z książki wyłania się wielokształtny i wielobarwny portret serbskiej sztuki obrazu, która stanowi wciąż nie w pełni dostrzegany i niedostatecznie doceniany, a przez to tym bardziej wart oglądu i namysłu segment europejskiego dziedzictwa kulturowego.

Słowa kluczowe: Serbia, Jugosławia, Bałkany, obraz, portret, sztuka serbska, sztuki wizualne, kultura wizualna, badania nad wizualnością, tożsamość kulturowa, kultura narodowa

SUMMARY

The book *Serbs' Self-Portrait (and More). On the Art of Picture in Serbia and Its Cultural Contexts* tells the story of Serbs and Serbia – of history, politics, culture, and art, from the medieval foundations of statehood to the present day. Through a selection of works and artistic projects – Orthodox iconography, religious graphics, academic painting, folk art, monuments, comics, performances, emancipatory embroidery, and urban murals – it illustrates how social memory and imagination take their shape. It reveals how the ideological and the political resonate within and through pictures. The capacious and multivocal category of portrait is the key to the selection of visual material and thus it unifies the reflections contained in the book. Above all, however, it is the key to interpreting artistic creation as an identity-building practice that serves to construct answers to the fundamental questions of who and what we are.

The author examines images, representations, forms, motifs, and styles in order to determine how various, often competing and conflicting concepts of Serbian identity influenced the shape and the direction of the development of the country's visual culture. She asks about the Serbs' ways of perceiving the world and their aesthetic choices, starting from the period of dominance of Byzantine models, through the Occidentalization /Europeanization of visual arts in the 18th and 19th centuries, the avant-garde artistic-ideological experiments of the interwar period, to contemporary forms of influencing public space through art, which are concurrent with global trends. The book features a dialogue between the art of past centuries, works marking a turn towards modernity (including those by Paja Jovanović, Rastko Petrović, Milena Pavlović Barilli) and artistic projects by contemporary authors such as Bogdan Bogdanović, Lazar Vujaklija, Marina Abramović, Tanja Ostojić, Aleksandrija Ajduković, Aleksandar Zograf, Andrej Josifoski Pijanista, the collective NEpraktične žene and others. Thanks to this approach, which focuses on a centuries-long process while simultaneously discovering connections and affinities between the past and the present, the art of picture in Serbia has the opportunity to reveal itself to the Reader as a dynamic space, created by the mobility of thought and creative practice, open to cultural diversity, but also intensely searching for its own specificity. It turns out, therefore, that artistic visual communication is an important medium of intra-community communication and historical and social self-reflection for Serbian culture.

The book presents a multifaceted and colourful portrait of Serbian pictorial art, which remains an underrated and insufficiently appreciated segment of European cultural heritage, which is therefore all the more worthy of critical viewing and reflection.

Translated by Aleksandra Cieślak

Keywords: Serbia, Yugoslavia, Balkans, picture, portrait, Serbian art, visual arts, visual culture, visual studies, cultural identity, national culture

SAŽETAK

Srbi – mnogoliki portret. O umetnosti slike u Srbiji i njenim kulturnim kontekstima priča je o Srbima i Srbiji – o istoriji, politici, kulturi i umetnosti od srednjovekovnih zametaka državnosti do najnovijih vremena. Kroz odabrana dela i umetnička ostvarenja – crkvenu ikonografiju, versku grafiku, akademsko slikarstvo, narodnu likovnu umetnost, spomenike, stripove, performanse, emancipatorski vez i gradske murale – ova knjiga razotkriva na koji se način oblikuju društveno pamćenje i imaginacija. Ona pokazuje kako ono što je ideološko i političko rezonira u slici i kroz sliku. Ključ za takav odabir vizuelnog materijala, a samim tim i ono što objedinjuje razmatranja izložena u ovoj knjizi, upravo je opsežna i višeznačna kategorija portreta. No prevashodno je portret ipak ključ za interpretaciju umetničkog stvaralaštva kao identitetske prakse, koja nastoji da odgovori na pitanja ko smo i kakvi smo.

Autorka promatra slike, predstave, forme, motive i stilove ne bi li pomoću njih utvrdila po kojim su principima različiti, neretko konkurentni i međusobno sukobljeni koncepti srpskosti uticali na oblike i pravce razvoja domaće vizuelne kulture. Ona postavlja pitanje kako su Srbi gledali na svet i koje su estetske izbore činili, počev od perioda dominacije vizantijskih uzora, preko okcidentalizacije/evropeizacije likovnog stvaralaštva u XVIII i XIX veku, umetničko-ideološkog eksperimenta avangarde između dva rata, do savremenih i sa globalnim trendovima istovremenih vidova uticaja na javni prostor – kroz umetnost. U knjizi se na taj način uspostavlja dijalog između stvaralaštva iz davnih vremena i dela koja se okreću modernosti (Paje Jovanovića, Rastka Petrovića i Milene Pavlović Barilli, između ostalih), te umetničkih ostvarenja savremenih autora poput Bogdana Bogdanovića, Lazara Vujaklije, Marine Abramović, Tanje Ostojić, Aleksandrije Ajduković, Aleksandra Zografa, Andreja Josifovskog Pijaniste i drugih. Zahvaljujući takvom pristupu – koji u žižu interesovanja stavlja viševjekovni proces, otkrivajući usput veze i srodnosti između onoga što je prošlo i onoga što je savremeno – vizuelna umetnost u Srbiji dobija priliku da se ukaže čitaocu kao dinamičan prostor, koji su gradile razigrane misli i kreativne prakse, prostor koji je otvoren za kulturnu raznorodnost, ali i koji intenzivno traga za vlastitom osobenošću. Stoga vizuelno-umetnička poruka predstavlja za srpsku kulturu važan medij komunikacije unutar zajednice i društveno-istorijske autorefleksije.

Sa stranica ove knjige iskrsava portret srpske vizuelne umetnosti, umetnosti sike, koja i dalje predstavlja ne sasvim prepoznat i nedovoljno cenjen segment evropskog kulturnog nasleđa, no utoliko vredniji promatranja i promišljanja.

Prevela Jelena Jović

Ključne reči: Srbija, Jugoslavija, Balkan, slika, portret, srpska umetnost, vizuelna umetnost, vizuelna kultura, vizuelna istraživanja, kulturni identitet, nacionalna kultura